

PRIAME AKCIE od A do Z

Protestné akcie občanov a ich právne súvislosti

PRIAME AKCIE od A do Z

(Protestné akcie občanov a ich právne súvislosti)

Protestné mítingy, živé reťaze, blokády a iné radikálnejšie formy vyjadrenia názoru a účasti na rozhodovaní sú často reakciou na dôležité, dlho neriešené problémy. Ich organizátori k nim spravidla pristupujú po vyčerpaní ostatných možností. Priebeh takejto akcie sa niekedy dostane na hranicu medzi legálnym a protiprávnym konaním.

Tento materiál sumarizuje, aké konanie už možno považovať za protiprávne a aké práva a povinnosti majú policajt a účastník akcie.

Za hranicou zákona

Protiprávne konanie má u nás podobu priestupku alebo trestného činu. Za priestupok i trestný čin môže byť označené len také konanie, ktoré je "nebezpečné pre spoločnosť a ktorého znaky sú uvedené v zákone". Spoločenská nebezpečnosť je charakteristickým znakom aj priestupkov aj trestných činov. Ostatné charakteristiky (dôsledky pre páchatela zvlášť) sú už podstatne odlišné.

PRIESTUPKY:

Priestupky preverujú a objasňujú orgány policajného zboru (PZ). Po objasnení ich postúpia okresnému úradu, ktorý začne konanie o priestupku: nariadi ústne pojednávanie, vykoná dokazovanie (výsluchy svedkov a pod.) a vydá rozhodnutie. Proti tomuto rozhodnutiu je možné odvolanie, prípadne žaloba na súd.

PRÍKLADY PRIESTUPKOV:

- **Neoznámenie zhromaždenia** - ide o porušenie povinnosti zvolávateľa zhromaždenia oznámiť konanie zhromaždenia obecnému úradu najmenej 5 dní vopred. Sankciou je pokuta vo výške 1 000 Sk.
- **Neuposlúchnutie výzvy verejného činiteľa** - ide napr. o ignorovanie policajtovej výzvy na opustenie určitého miesta. Verejným činiteľom je okrem policajta napr. aj člen lesnej, vodnej, rybárskej alebo poľovníckej stráže, alebo iný pracovník orgánu štátnej správy alebo obce, ak plní úlohy zverené zákonom. Sankciou je opäť pokuta 1 000 Sk.
- **Priestupky na úseku verejného poriadku** zahŕňajú napr. znečistenie verejnoprospešných zariadení plagátovou výzdobou (pokuta do 1 000 Sk), poškodenie alebo neoprávnené zabratie verejného priestranstva alebo verejnoprospešného zariadenia (pokuta do 3 000 Sk), ako aj porušenie nočného kludu či vzbudenie verejného pohoršenia (pokuta do 1 000 Sk).
- **Priestupky proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky** zahŕňajú bezprostredné ohrozenie bezpečnosti alebo plynulosti cestnej premávky alebo iné porušenie právnych predpisov o bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky (pokuta až do 5 000 Sk). Podobne to platí aj pre železničnú, leteckú a plavebnú dopravu.

● **Priestupku na úseku ochrany a využitia nerastného bohatstva** sa dopustí ten, kto neoprávnenne vnikne do banského diela alebo na územie, v ktorom sa vykonáva banská činnosť alebo činnosť vykonávaná banským spôsobom, alebo na poddolované územie, kam je vstup zakázaný, alebo neoprávnenne vnikne do uzatvoreného starého banského diela, kam je vstup zakázaný (pokuta do 5 000 Sk).

Treba ešte zdôrazniť, že priestupok nemožno prejednať (a teda jeho potenciálneho páchatela nemožno ani potrestať niektorou sankciou podľa zákona o priestupkoch č. 372/1990 Zb.), ak od jeho spáchania uplynul jeden rok, prípadne, ak sa na priestupok vzťahuje amnestia.

TRESTNÉ ČINY

Trestný čin je protiprávne konanie s vyššou spoločenskou nebezpečnosťou. Pri spáchaní trestného činu prebieha tzv. trestné stíhanie obvinených. O vine a treste môže rozhodnúť len súd.

Trestnoprávny postih by pri priamych akciách nemal prichádzať do úvahy. Pre informáciu však uvedieme niekoľko typov trestných činov:

● **Trestný čin poškodzovania a ohrozovania prevádzky verejnoprospešného zariadenia:**

Dopúšťa sa ho ten, kto úmyselne ohrozí prevádzku napríklad energetického alebo vodárenského zariadenia alebo iného verejnoprospešného zariadenia. Trestné je teda akékoľvek poškodenie napr. prístrojového zariadenia elektrárne, priehrady alebo iné ohrozenie ich obvyklej prevádzky. Vyjadrenie odmietavého názoru (ak nesmeruje k ohrozeniu alebo poškodeniu verejnoprospešného zariadenia) nemôže byť stíhané ako trestný čin.

● **Útok na verejného činiteľa:**

Dopúšťa sa ho ten, kto "použije násilie v úmysle pôsobiť na výkon právomoci verejného činiteľa." Nepripustné je tak strkanie, chytenie policajta za kľopy kabáta, ako aj výkriky, urážky a nadávanie.

- **Poškodzovanie cudzej veci:** "Kto zničí, poškodí alebo urobí neupotrebitel'nou cudziu vec a spôsobí tak na cudzom majetku škodu nie nepatrnú" (dvojnásobok minimálnej mzdy, ktorá je dnes 3 600 Sk), dopúšťa sa trestného činu poškodzovania cudzej veci. Platí, že čím vyššia je škoda, tým vyššia je trestná sadzba - u škody veľkého rozsahu (päťstónásobok minimálnej mzdy) môže byť dĺžka trestu odňatia slobody dva až osem rokov. (V prípade, že škoda neprevyšuje dvojnásobok najnižšej mesačnej mzdy, posudzuje sa takéto konanie ako priestupok a možno zaň uložiť pokutu do výšky 10 000 Sk.)

- **Krivá výpoveď:** Ak občan v pozícii svedka v trestnom konaní nehovorí pravdu, prípadne zamlčí dôležité okolnosti, pácha trestný čin krivej výpovede.

- **Podnecovanie:** Trestné je aj verejné podnecovanie na trestný čin alebo na porušovanie verejného poriadku alebo na hromadné neplnenie dôležitej povinnosti uloženej podľa zákona.

Ak je trestný čin spáchaný organizovanou skupinou, považuje sa to za tzv. **všobecnú priťažujúcu okolnosť**. Sudca v rámci sadzby pre ten ktorý trestný čin bude uvažovať o treste bližšie k hornej hranici. (Spolčenie je už dohoda dvoch osôb.)

Trestným je aj **pokus trestného činu**, ktorým sa rozumie úmyselné konanie, ktoré bezprostredne smeruje k dokonaniu trestného činu.

ČO MÔŽE POLICAJT

- Môže **požadovať preukázanie totožnosti** (OP, pas, iný doklad preukazujúci totožnosť). Hodnovernosť i dôveryhodnosť preukázania totožnosti posudzuje policajt.

- Môže **predviesť** na útvar PZ osobu, ktorá odmietne preukázať svoju totožnosť alebo ju nemôže hodnovorne preukázať. Rôzne merania, fotografie, snímanie odlačkov prstov a pod. môže policajt urobiť, len ak sa totožnosť nedá overiť obvyklým spôsobom (napr. v evidencii obyvateľstva).

- Môže požadovať **vysvetlenie** od osoby, ktorá môže prispieť k objasneniu trestného činu alebo priestupku, nájdeniu hľadaných vecí a osôb. Môže tiež vyzvať osobu, aby sa ihneď alebo v určenom čase dostavila na útvar PZ na spísanie zápisnice o podaní vysvetlenia. Ak táto osoba bez závažného dôvodu nevyhovie, môže ju policajt na útvar predviesť. O predvedení sa musí spísať úradný záznam.

ČO MÔŽE OBČAN

- Môže **požadovať preukázanie príslušnosti** k PZ. Tá sa preukazuje služobnou rovnosťou a identifikačným číslom, služobným preukazom, služobným odznakom alebo ústnym vyhlásením "polícia". Ústnym vyhlásením sa príslušnosť môže preukazovať len výnimočne.

- V prípade predvedenia na útvar PZ môže žiadať bezodkladné spísanie **úradného záznamu** o tomto kroku, spísanie **zápisnice** a po ňom prepustenie. Policajt je povinný buď odovzdať občana orgánom činným v trestnom konaní, alebo ihneď prepustiť.

- Môže požadovať, aby **zápisnica** o podaní vysvetlenia bola spísaná ihneď po predvedení na útvar PZ. Môže tiež odmietnuť podať vysvetlenie, ak by tým sebe alebo blízkej osobe spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania alebo nebezpečenstvo postihu za priestupok. Opäť platí, že policajt buď odovzdá občana orgánom činným v trestnom konaní, alebo ihneď prepustiť.

ČO MÔŽE POLICAJT

- Môže použiť v prípade potreby **donucovacie prostriedky** (hmaty, chvaty a úderý sebeobrany, prostriedky na prekonanie odporu a odvrátenie útoku ako napr. tyče, štíty, slzáky, paralyzátory, putá, služobný pes, vytlačanie motorovými vozidlami a koňmi, "papuče" na autá, zastavovací pás a iné prostr. na násilné zastavenia áut, vodná striekačka, zásasahová výbuška, úder strelnou zbraňou, hrozba zbraňou, varovný výstrel do vzduchu, použitie strelnej zbrane).
- Môže **zaistiť** osobu pristihnutú pri páchaní priestupku, osobu, ktorá svojim konaním bezprostredne ohrozuje svoj život alebo zdravie, ako aj život a zdravie iných osôb alebo majetok. Zaistiť môže aj osobu, ktorá sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní „a je tu súvislosť s trestným činom“. Zaistené osoby je možno fotografovať, vziať im odtlačky prstov a podobne.

ČO MÔŽE OBČAN

- Policajt je pri zákroku povinný **dbať na česť, vážnosť a dôstojnosť** osoby a nepripustiť, aby občanovi vznikla bezdôvodná ujma a aby zásah do jeho práv prekročil mieru nevyhnutnú na dosiahnutie účelu. Každý z menovaných donucovacích prostriedkov má stanovené podmienky, za ktorých ho možno použiť.
- Občan môže žiadať vyrozumienie niektoej z blízkych osôb alebo vyrozumienie advokáta. Zaistenie (aj akékoľvek iné obmedzenie osobnej slobody policajtom alebo vyšetrovateľom) môže trvať najviac 24 hodín. Ak sú na to dôvody, odovzdá policajt občana orgánom činným v trestnom konaní, inak ho ineď prepustí. Len súd má právo rozhodnúť o predĺžení doby obmedzenia osobnej slobody.

NIEKOĽKO ĎALŠÍCH INFORMÁCIÍ:

O tom, aký prostriedok policajt použije rozhoduje on sám podľa konkrétnej situácie. Pred použitím donucovacích prostriedkov je však povinný **vyzvať** na skončenie protiprávneho konania. Túto výzvu nemusí urobiť len vtedy, ak je ohrozený život alebo zdravie jeho, prípadne inej osoby. Pokiaľ ide o použitie **zbrane**, bez výstrahy ju môže použiť, ak zadržiava nebezpečného páchatela na úteku (to nie je váš prípad), koná v nutnej obrane alebo si chráni vlastný život alebo život iných. Vo všetkých ostatných prípadoch musí pred použitím zbrane zachovať tento postup: Vyzvať na upustenie od protiprávneho konania; pohroziť použitím zbrane; varovne vystreliť do vzduchu; a až potom je oprávnený použiť zbraň proti osobe, aj to len v špecifických prípadoch. Nemôže napr. strieľať do pred ním utekajúcej osoby, ktorá len porušila zákaz vstupu. Zbraňou môže priamo zasiahnuť len ak ide o "nebezpečný útok, ktorý ohrozuje strážený objekt", ak zaisťuje bezpečnosť svojej alebo inej osoby a pod.

Osobnú prehliadku (prehľadávanie vrecák a pod.) môže nariadiť len sudca alebo prokurátor. Ak by chcel robiť osobnú prehliadku policajt, musí mať na to súhlas prokurátora alebo sudcu. Výnimkou je situácia, kedy ide o zadržanie osoby páchajúcej trestný čin a osobná prehliadka neznesie odklad, prípadne osoba bola zadržaná pri páchaní trestného činu. Vtedy možno vykonať takúto prehliadku i bez predchádzajúceho súhlasu sudcu alebo prokurátora.

AKO PREBIEHA NÁVŠTEVA POLICAJNÉHO ÚTVARU

V prípade aktívnej účasti na priamej akcii pripadá do úvahy najčastejšie zaistenie alebo predvedenie za účelom podania vysvetlenia.

Zopakujeme, že zaistenie je možné, len ak zaisťovaná osoba ohrozuje svoj život, prípadne život, zdravie alebo majetok iných, ak bola pristihnutá pri páchaní priestupku alebo ak sa nachádza na mieste trestného činu bezprostredne po jeho spáchaní a je tu súvislosť s trestným činom. Podanie vysvetlenia možno požadovať od kohokoľvek, kto môže prispieť k objasneniu trestného činu alebo priestupku.

Občan by vždy mal vedieť, či je vypočúvaný na podanie vysvetlenia, alebo s ním policajt vedie iba nezáväznú konverzáciu. V prípade výsluchu musí byť občan poučený o svojich právach (napr. o možnosti nevypovedať). O podaní vysvetlenia v obidvoch prípadoch musí byť spísaná zápisnica.

SAMOTNÝ VÝSLUCH PREBIEHA NASLEDOVNE:

- zistia sa osobné údaje občana (dátum, miesto narodenia, bydlisko, povolanie, adresa zamestnávateľa)
- policajt poučí občana o možnosti nevypovedať, ak by vypočúvaná osoba sama sebe alebo príbuzným spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania alebo postihu za priestupok, mal by poučiť i o následkoch krivého obvinenia
- policajt vyzve občana, aby vypovedal a kladie otázky. Na začiatku by mal mať občan možnosť vypovedať spontánne, v rámci tejto časti výsluchu môže hovoriť aj o pohnútkach konania (napr. že išlo o apel na verejnosť, jeho cieľom nebolo nijaké spoločensky nebezpečné konanie, ale o podnet na riešenie vážneho problému a pod).

Dôležitý je tiež **spôsob zápisu**. Stalo sa, že policajt pri písaní zápisnice sám formuloval vetu predvedeného (napríklad "vkročil som tam s úmyslom..."). Ak takýto zápis nezodpovedá skutočnosti, treba trvať na tom, aby policajt danú pasáž opravil. Ak už bolo zapísané niečo, čo občan nepovedal, alebo s čím nesúhlasí, môže trvať na tom, aby policajt do zápisnice napísal: "Vypočúvaný vznáša námietku protokolácie, nesúhlasí s predchádzajúcou vetou zápisu a žiada miesto nej zaprotokolovať nasledovné ..."

Po skončení výsluchu nasleduje podpis zápisnice a prepustenie. Zápisnicu podpisuje i vypočúvaný, môže ju však odmietnuť podpísať, napr. ak nesúhlasí s jej obsahom, spôsobom výsluchu a pod. Dôvody odmietnutia podpisu sa v zápisnici zaznamenávajú, vypočúvaný má právo trvať na tom.

Fotokópie zápisníc z výsluchu policajný orgán v zásade nie je povinný poskytovať. Iná situácia je v prípade konania o priestupku na okresnom úrade (pozri ďalej). V priebehu tohto konania majú dotknuté osoby (účastníci konania) právo nahliadať do spisu a robiť si z neho výpisky. Pre úplnosť dodávame, že v konaní o trestnom čine je právo i na zhotovenie fotokópií (na náklady žiadateľa).

Ak v priebehu objasňovania priestupku policajt zistí, že k priestupku došlo, vec postúpi okresnému úradu. Ten začne **konanie o priestupku**, nariadi ústne pojednávanie a vykoná dokazovanie (výsluchy a pod., obvinený z priestupku má právo nevyzvedieť). Potom okresný úrad vydá rozhodnutie (v ktorom môže rozhodnúť o vine a sankcii za priestupok, alebo rozhodne o nevine obvineného). Proti rozhodnutiu je možné odvolanie a po rozhodnutí o odvolaní možno podať aj žalobu na súde.

Ak by išlo o zaistenie a preverovanie priestupku, terajšia prax polície nepripúšťa **účasť advokáta** pri výsluchu. Napriek tomu však môžete žiadať o jeho upovedomenie ohľadne Vášho zaistenia a neskôr Vás v konaní môže zastupovať. Domnievame sa, že prax polície nepripúšťajúca účasť advokáta pri výsluchu po zaistení alebo pri podávaní vysvetlenia je v rozpore s čl. 47 ods. 2 Ústavy SR, podľa ktorého každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania. Postup policajta, ktorý odmietne upovedomiť advokáta o zaistení, prípadne ho upovedomí, ale zabráni mu v kontakte s klientom alebo v účasti na výsluchu, sa možno pokúsiť napadnúť tzv. podnetom na Ústavný súd SR.

NAJČASTEJŠIE OTÁZKY:

• **Môžu ma "kontrolovať" členovia rôznych súkromných bezpečnostných služieb?**

V zásade nie. Služby súkromných detektívov alebo firmy zabezpečujúce ochranu majetku nemajú žiadne špeciálne oprávnenia podobné oprávneniam policajtov. Zamestnanec súkromnej bezpečnostnej služby teda nemôže zastavovať motorové vozidlá, žiadať preukázanie totožnosti a pod. Je však samozrejme oprávnený chrániť objekt, ktorého ochranu má na starosti, a v medziach zákona zasahovať pri páchaní trestnej činnosti.

• **Kde sa možno sťažovať na policajta?**

Žiaden policajt nesmie prekračovať svoje právomoci. Na podnet občanov sú príslušné orgány (nadriadené policajné orgány, prokuratúra, Inšpekcia ministerstva vnútra) povinné prešetrovať činnosť policajtov a občanov vyrozumieť o vybavení vecí.

• **Čo ak som bol zranený?**

Ak ste boli zranení pri zákroku polície, ihneď po prepustení sa dajte vyšetriť najbližším lekárom. Vždy je dôležité zapamätať si identifikačné číslo policajta. V prípade skutočne neprímeraného zásahu alebo iného podozrenia zo spáchania trestného činu policajtom sa obráťte s písomným podnetom na prokuratúru.

• **Ak sa pri akcii stane nejaká škoda na cudzom majetku, kto je vlastne zodpovedný - ja alebo organizácia, ktorá akciu zvolala?**

Škoda môže byť spáchaná fyzickou osobou aj právnickou osobou. Ak niekto koná v prospech právnickej osoby na základe zamestnávateľského vzťahu, škoda je spôsobená touto organizáciou. To isté platí, ak člen organizácie koná preukázateľne na príkaz tejto organizácie.

Ak ale takáto osoba prekróčí príkazy, ktoré od organizácie dostala a až týmto konaním spôsobila škodu - za škodu spôsobenú nad rámec príkazov zodpovedá výlučne táto osoba.

Zodpovednosti za náhradu škody sa zbaví ten, kto preukáže, že škodu nezavinil. Ak sa nezistí, kto konkrétne zo skupiny osôb škodu spôsobil, avšak je preukázaná príčinná súvislosť medzi protiprávnym konaním (vniknutím do objektu) a vznikom škody, zodpovední sú všetci členovia spoločne a nerozdielne (každý jeden za celú škodu a súd môže vymáhať splnenie záväzku od hociktorého z nich). Škodou môže byť aj ušlý zisk.

• **Ako je to s fotografovaním akcie, ak je v blízkosti zákaz fotografovania?**

Ak porušíte zákaz fotografovania, dopúšťate sa priestupku. O trestný čin by išlo iba vtedy, ak by sa preukázalo, že fotograf "vyzvedal štátne tajomstvo s cieľom vyraziť ho nepovolanej osobe".

Fotoaparát aj s filmom Vám však policajt môže zaistiť, ak má podozrenie, že tieto veci súvisia s páchaním trestného činu alebo priestupku a ich zaistenie je potrebné na zistenie skutkového stavu. O zaistení vecí musí policajt osobe, ktorej vec patrí, vydať potvrdenie o zaistení s presným popisom zaistených vecí. Zaistenie môže trvať najviac 60 dní.

Pokiaľ sa zistí, že zaistená vec nejakým spôsobom súvisí s trestným činom, zostane u orgánov činných v trestnom konaní až do skončenia vecí a na záver súd môže rozhodnúť o jej prepadnutí alebo zhabaní v prospech štátu. Inak sa vec vráti tomu, komu bola zaistená.

Vytrhnúť a zničiť film by policajt nemal, ak by tak urobil, môžete sa domáhať náhrady škody.

• **Čo hrozí účastníkovi protestnej akcie, ktorý príde z Českej republiky alebo z inej krajiny?**

Ak sa na priamej akcii zúčastní občan inej krajiny, môže byť rovnako ako naši občania, zaistený, predvedený za účelom zisťovania totožnosti, podania vysvetlenia, môže byť prejednávaný v priestupkovom konaní, v trestnom konaní a pod. Okrem toho, ak sa cudzinec zdržuje na našom území neoprávnene, možno ho vyhostiť. To sa nemôže týkať osôb, ktoré sú tu krátkodobu, alebo občanov krajín, s ktorými nemáme zavedenú vízovú povinnosť.

Ak je niekto vyhostený, prípadne sa začalo konanie o vyhostení a je tu dôvodné podozrenie marenia jeho výkonu, môžu policajti takúto osobu zaistiť a 30 dní ju držať v cele predbežného zadržania (až do vydania domovskému štátu). O takomto zaistení je policajt povinný vydať rozhodnutie, proti ktorému je prípustné odvolanie.

Za spáchanie trestného činu môže cudzinec dostať, popri iných trestoch, aj trest vyhostenia.

Ak cudzinec "ohrozuje bezpečnosť štátu, verejný poriadok, právom chránené záujmy občanov..." (aj keď sa napr. dopustí priestupku), možno mu vyznačiť do cestovného dokladu zánik oprávnenia na pobyt, inak povedané zákaz pobytu. V rozhodnutí sa cudzincovi určí lehota na vycestovanie (do 30 dní, obvykle 24 hodín). Zákaz pobytu môže policajný orgán uložiť najviac na jeden rok.

Vydalo: **CENTRUM PRE PODPORU MIESTNEHO AKTIVIZMU**

Ponická Huta 65, 976 33 Poniky

Tel.: 088/41 93 426

Fax: 088/41 93 324

Autori: Ján Hrubala, Pavol Žilínčik

Ilustrácia: Daniela Krsková

Realizácia: ORMAN s.r.o.

Náklad: 500 ks

Rok vydania: 1999

Texty neprešli jazykovou úpravou

Publikácia vyšla s finančnou podporou

The Ford Foundation New York